

Besenyő János:

„Arab tavasz”

– politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban

A Tunéziában egy helyi árus öngyilkosságát követően, 2010 végen kirobbant a „jázminos forradalom”, amely hatására az arab világ több országában is forrongások törtek ki, amelyek egy részét a helyi kormányok – erővel vagy tárgyalásokkal – sikeresen elfojtották, de több helyen (Tunézia, Egyiptom és Líbia) a tüntetők megdöntötték az évtizedek óta uralkodó despotikus vezetők hatalmát. Az írásom célja, hogy bemutassa, hogy milyen okok vezettek az arab tavasz kirobbanásához az észak-afrikai államokban, majd annak eseményeit, történéseit, illetve lehetséges kimenetelét Európa és hazánk szempontjából.

Az eseményeket eddig elemzők többsége és a nyugati média demokratikus forradalomnak igyekezett beállítani, ezt azonban az elmúlt hónapok eseményei nem igazolták. A sokak által „Iszlám tavasznak” nevezett események ugyanis nem a kis létszámú és marginális demokratikus arab erők, hanem az iszlamisták előretörését hozta el. Ez mindenképpen változást fog hozni ezen országok és a nyugati világ kapcsolatában, bár még nem tudni, hogy milyen mértékben és módon. Külön foglalkozom a vallási alapokon álló muzulmán pártok hatalomra kerülésének lehetőségével, az észak-afrikai térségre, illetve az euro-atlanti biztonságra gyakorolt hatásukkal.

Bevezetés

Az elmúlt év során igen sok cikk és tanulmány született az „arab tavasznak” vagy „tavaszi Facebook forradalomnak”¹ nevezett jelenségről és hónapokon keresztül figyelhette a világ, hogy mi zajlik-e az arab világban. Cikkemben arra keresem a választ, mi váltotta ki az „arab tavaszt”, mi történik most az arab világban és milyen következményt jelenthet az Európa és benne Magyarország számára.²

* Dr. Besenyő János őrnagy (hadtudományok doktora) a Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálatának munkatársa, afrikánista. Több könyvet és tanulmányt írt a Magyar Honvédség afrikai szerepvállalásával kapcsolatosan, a Seregszemle, a Szakmai Szemle és az Afrika Tanulmányok folyóirat rendszeres szerzője. Különböző műveletekben szolgált békefenntartóként Nyugat-Szaharában, Szudánban (Darfur) és Afganisztánban.

¹ Jaap van Till: „Regime Change in the ”Arab Spring” is a System Change: What influence have „social media” on the development progress or obstruction of revolutions in Iran, Tunisia and Egypt?”. <http://www.budde.com.au/Presentations/Content/Social-Networks-and-Revolutions.pdf>, internetről letöltve: 2011. szeptember 22.

² Tanulmányomban elsősorban a Földközi-tenger medencéjében található országokkal foglalkozom, amelyek közvetlen hatással vannak az európai politikára, bár a keresztényüldözések kapcsán foglalkozom a Közel-Kelet más országaival – pl. Irakkal – is.

Az észak-afrikai és közel-keleti térségen végigsöprő, mind erőszakosabbá váló tüntetéssorozatok egymásra ható folyamatok eredménye. A kialakuló helyzethez részben gazdasági és szociális okok vezettek. Az arab országokat 2011-ig irányító, nacionalista beállítottságú államfők szinte mind az 1960-70-es években kerültek hatalomra úgy, hogy alkalmatlan, korrump elődeiket elüldözték.³ Azonban egy idő után maguk is hasonultak elődeikhez és létrehozták a saját kleptokráciájukat. Ebben az időben a frissen feltárt olajvagyonból származó jövedelmek még kiapadhatatlannak tűntek, így abból – helyel-közzel – szinte mindenki részesült valamilyen módon. Azonban ezt nem lehetett fenntartani a végtelenségig, az embereknek elege lett a velejéig korrump rezsimekből, amelyek nem voltak képesek az 1960-80-as években létrejött középréteg elszegényedését megakadályozni, illetve az egyre csökkenő nemzeti erőforrásokat már csak maguk és hűbéreseik jólétének fenntartására fordították.

Az egyre elégedetlenebb embereket az arab országok vezetői nem voltak képesek lecsillapítani, így azok az utcára vonultak, majd mikor a hatóság nem megfelelő módon lépett fel ellenük, az erejük tudatára ébredtek. Ezekben az országokban jelentős problémát okoz a túlnépesedés, a 15-25 éves korú fiatalok arányának megnövekedése az aktív dolgozó réteggel szemben, az egyre nagyobb munkanélküliség, az elsivatagosodás, az ivóvíz és az élelmiszer hiánya, amelyet a gazdasági világválság csak súlyosbított. A vezetők által kezdeményezett gazdasági reformok nem érték el céljaikat, sőt felerősítették az addig is meglévő vagyoni különbségeket.⁴ Az Európában dolgozó arab vendégmunkások által hazautalt pénzeszegek is lecsökkentek, hisz sokuk elveszítette a munkáját. Eleinte főként gazdasági és szociális okok miatt tüntettek az emberek, csak később tűntek fel a jól szervezett muszlim radikálisok, akik más náluknál nagyobb csoportokat is (Egyiptomban például a koptokat) kiszorítva, mára kormányzati tényezőkké váltak.⁵

Természetesen más okok is közrejátszottak az események eszkalálódásában, például a tribalizmus, hisz a fennálló rendszerek vezetői, a saját nemzetségüket kivéve szinte az összes más törzset távol tartják a hatalomtól. Ugyanis Észak-Afrikában többnyire nem politikai azonosság vagy értékrend, hanem a törzsi, családi érdekek mentén folyik a politizálás a

³ P.R. Kumaraswamy: „Uprising in the Arab World: Options for GOI”. *IDSIA Issue Brief*, 2011. március 30. http://www.idsia.in/system/files/IB_ArabWorld.pdf, internetről letöltve: 2011. szeptember 23.

⁴ *Spring Tide: Will the Arab risings yield democracy dictatorship or disorder?* The Economist Intelligence Unit, 2011. június. http://pages.eiu.com/rs/eiu2/images/Arab_Spring_Tide_Whitepaper_Jun2011.pdf, internetről letöltve: 2011. szeptember. 23.

⁵ Maria Cristina Paciello: „The Arab Spring: Socio-economic Challenges and Opportunities”. *Istituto Affari Internazionali*, Vol. 11. No. 15. (2011), <http://www.iai.it/pdf/DocIAI/iai1115e.pdf>, Marie Moeller: *Economic Voting and Economic Revolutionizing?* 2011. http://www.pubchoicesoc.org/papers_2012/Moeller.pdf,

„győztes mindent visz” alapon. Ezen kívül megjelennek a nagyhatalmak és más országok érdekei is a konfliktusokban. A világ nem kétpólusú, és az Amerika-központúság is egyre inkább a múlté, hisz olyan regionális hatalmak, mint Törökország, Brazília, Kína, India vagy Irán – akár az USA ellenében is – egyre hatékonyabban érvényesítik érdekeiket. Líbiában, ahol a változás nagy vesztese lesz például Olaszország, míg Nagy-Britannia és Franciaország pozíciói megerősödni látszanak. Egyre inkább teret nyernek a muzulmán szervezeteket, amelyek csak később csatlakoztak a tüntetésekhez, majd sok esetben azok irányítását is átvették. Ezek a szervezetek korábban nem működhettek legálisan, így számukra az éhséglázadásként kezdődő megmozdulások lehetőséget adtak a kitörésre, sőt hatalmi pozíciók megszerzésére. Ez történt Tunéziában és Egyiptomban is, ahol mára kormányzati tényezőkké váltak. Az is előfordult, hogy korábban terrorakciókban résztvevő vagy terroristakapcsolatokkal rendelkező személyek kerültek vezető pozíciókba.

A kezdeti bizonytalanság után a Nyugat pozitívan viszonyult a kialakuló eseményekhez, de azóta kiderült, hogy a tüntetők jelentős része nem igazán szimpatizál a nyugati hatalmakkal.⁶ Persze a tüntetéssorozatban részt vevő országokra nem húzható rá egy egységes séma, hisz mindenhol más és más folyamatok hatnak, bár sok helyen a problémák egy része „közös.” Éppen ezért nem lehet egyetlen okot kiemelni az arab tavaszt kiváltó okokból, mivel a meglévő problémák összessége vezetett annak kirobbanásához. A tüntetések kapcsán a médiának vitathatatlan szerepe volt, amely sok esetben ténylegesen képes volt befolyásolni az események menetét, és a közvéleményt. A következőekben röviden bemutatom azokat az észak-afrikai államokat, amelyeket az „arab tavasz” valamilyen módon érintett.

Tunézia

2010 végén az arab tavasz ebben az országban vette kezdetét a „jázminos forradalom” néven, amikor is az emberek – egy helyi árus öngyilkosságát követően, amelyre azután került sor, hogy a hatóságok elkobozták árukészletét – az utcára vonultak az országot 23 éve irányító Zajn al-Ábidín Bin Ali elnök ellen. A tüntetők követelték a korrupció felszámolását, az élelmiszer árak, a munkanélküliség csökkentését és a politikai szabadságjogok megadását. A kormányzat erőszakkal próbálta meg fenntartani a rendet, de egy idő után a fegyveres testületek és a kormányzati szervek vezetői is kihátráltak az elnök mögül, így az 2011. január 14-én megbukott, majd Szaúd-Arábiába menekült. A politikai rendőrséget feloszlatták,

⁶ Kumaraswamy: i. m. .

szabadon engedték a börtönökben lévő foglyokat és az addig kormányzó Alkotmányos Demokrata Mozgalmat (Constitutional Democratic Rally Party/Rassemblement Constitutionnel Democratique – RCD) betiltották. A Muhammad al-Ghannúsi által létrehozott ideiglenes kormány azonban alig egy hónap után megbukott, az új elnök al-Bádzsi Qáid al-Szibszi, korábbi miniszter lett. Az ország helyzete nem stabilizálódott, az új vezetés semmivel sem lett jobb, mint az elődei, sőt több olyan ember maradt hatalomban, akik az előző korrupt kormányzatban is jelentős befolyással bírtak.⁷ A Muzulmán Testvériséghez köthető, Rasid Gannúsi által vezetett al-Nahda (Újjászületés) iszlamista szervezet újra működhet, sőt 40%-os támogatottsággal rendelkezik a biztos választók körében. A iszlamista pártok egyfajta szövetségben működnek, míg a többi ellenzéki szervezet, mint a Haladó Demokratikus Párt (PDP) vagy az al-Takátul egymás ellen küzd. Ennek eredményeképp az 2011. október 23-án megtartott választásokat az an-Nahda nagy fölényrel megnyerte. Egyre kevésbé titkolt keresztényüldözés kezdődött Tunézia több városában is, például február 18-án egy lengyel papot a nyílt utcán lefejeztek,⁸ és több fenyegetés érte az országban dolgozó katolikus papokat, de az egyszerű hívőket is. A korábban turistaparadicsomnak tartott országban egyre kevésbé képesek a nyugati turisták épségét szavatolni, ezért azok inkább máshová utaznak, így Tunézia komoly bevételkieséssel számolhat. Az Európába irányuló illegális migráció az elmúlt hónapok során jelentősen megnövekedett, ami az EU országokat komoly kihívás elé állítja.⁹

Egyiptom

A tüntetések 2011. januárban kezdődtek, amihez hat nap múlva csatlakozott az elnöki posztért induló Muhammad al-Barádei, illetve több más ellenzéki csoport is.¹⁰ Az egyre dühösebb és szervezettebb tüntetők nyomására Mubarak már február 11-én kénytelen volt lemondani, majd őrizetbe is vették. A mögüle kihátráló hadsereg átvette a hatalmat, majd

⁷ Alexander Smoltczyk - Volkhard Windfuhr: „Has the Arab Spring Stalled? : Autocrats Gain Ground in Middle East”. *Spiegel Online*, 2011. május 18. <http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,762861-2,00.html>, internetről letöltve: 2011. szeptember 24.

⁸ „Polish priest killed by Tunisian extremists-media”. *Reuters*, 2011. február 18. <http://uk.reuters.com/article/2011/02/18/uk-tunisia-priest-murder-idUKTRE71H5RR20110218>, internetről letöltve: 2011. szeptember 23.

⁹ Alexis Arief: *Political Transition in Tunisia. Congressional Rresearch Service*, 2011. szeptember 20. <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS21666.pdf>, internetről letöltve: 2011. szeptember 23.

¹⁰ „ElBaradei Speaks to Hala Again”. *Egyptan Chronicles*, 2011. január 20. <http://egyptianchronicles.blogspot.com/2011/01/elbaradei-speaks-to-hala-again.html>, internetről letöltve: 2011. szeptember 23., Anthony Shadid and David D. Kirkpatrick: „Opposition Rallies to ElBaradei as Military Reinforces in Cairo”. *The New York Times*, 2011. január 30. http://www.nytimes.com/2011/01/31/world/middleeast/31-egypt.html?_r=1, internetről letöltve: 2011. szeptember 23.

megalakították Muhammed Huszajn Tantávi tábornok vezetésével a Fegyveres Erők Legfelsőbb Tanácsa (SCAF). Az érvényben lévő alkotmányt felfüggesztették és feloszlatták a parlamentet. Ugyan a rendőrség, a hadsereg és a közigazgatás vezetésében személycserékre került sor, de az „új” vezetők már a Mubárak rezsim idején is vezető pozíciókat foglaltak el.¹¹ Az új vezetés az előző vezetőket felelősségre vonni akaró „április 6-i mozgalom” tagjait idegen érdekek kiszolgálójának nevezte, békés tiltakozásukat pedig fegyveres erővel oszlatták fel.¹² A liberális ellenzék szétforgácsolt és erőtlén.

A választások kezdetét decemberre halasztották, közben a Muzulmán Testvériség előretörése zajlik, az Fegyveres Erők Legfelsőbb Tanácsa támogatásával, közösen létrehozták az Igazság és Élet pártját, és jelenleg arról tárgyalnak, hogy ki legyen az elnökjelölt. A Testvériség vezetősége szerint az elnök csak muszlim lehet, és már kevésbé pragmatikusak, mint korábban.

A szalafisták, bár nem akarnak részt venni az alkotmányozásban, keményvonalas, diszkriminatív politika és a sárija bevezetését követelik.¹³ Az „arab tavasz” a koptok számára inkább őszt vagy telet jelent Egyiptomban, mert bár a lakosság több mint 10% keresztény, egyre kevesebb beleszólásuk van az események alakulásába. Mubárak idejében, bár perifériára szorítva, de viszonylagos békében és biztonságban éltek. Azonban Mubárak elűzése óta (amelyben a koptok is tevékenyen részt vettek), az iszlamista szélsőségesek által felheccelt tömeg egyre több véres támadást hajtott/hajt ellenük végre,¹⁴ ezért ezrével menekülnek Egyiptomból. A korábban USA megbízható szövetségesének számító ország egyre inkább Nyugat- és Izrael-ellenes retorikát alkalmaz,¹⁵ bár hangsúlyozta, hogy tartja magát az Izraellel megkötött nemzetközi egyezményekhez, így a béke-megállapodáshoz is. A retorikán felül Egyiptom támogatást nyújtott a Fatah és a Hamász nemrég létrejött megállapodásához, bejelentette a rafahi határátkelő megnyitását – bár ez utóbbi inkább az arab világ felé tett elvi politikai gesztusnak, mint gyakorlati lépésnek bizonyult, sőt több nyilatkozatban is a camp david-i békeszerződés újratárgyalását helyezte kilátásba. Egyes szakértők szerint az új

¹¹ Jeremy M. Sharp: *Egypt in Transition*. Congressional Research Service, 2011. november 18. <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33003.pdf>, internetről letöltve: 2011.szeptember 23.

¹² Jászberényi Sándor: „Mi jön az arab forradalmak után?: Iszlamista előretörés Egyiptomban”. *HVG*, 2011. augusztus 22. http://hvg.hu/vilag/20110817_iszlamista_egyiptom_fundamentalista, internetről letöltve: 2011. szeptember 23.

¹³ „Spring Tide Will the Arab risings yield democtacy dictatorship or disorder?”

¹⁴ Scott Baker: „Muslim mobs burn egyptian churches killing 12, injuring hundreds”. *The Blaze*, 2011. május 8. <http://www.theblaze.com/stories/muslim-mobs-burn-egyptian-churches-12-killed/>, internetről letöltve: 2011. szeptember 24.

¹⁵ A muszlim világban élők egy tekintélyes hányada számára a Nyugat és Izrael egyaránt ellenséges csoportnak számít, főként a közös vallási és kulturális gyökerek miatt. Legfeljebb időlegesen és pragmatikus okokból különböztetik meg egymástól a keresztényeket és a zsidókat, akiket a szélsőséges muszlim csoportok csak alávetett helyzetben hajlandók megtűrni.

egyiptomi vezetés egy Izrael ellen szerveződő koalíciót is támogathat.¹⁶ Ezt bizonyítja az is, hogy engedélyezte az iráni hadihajók átkelését a Szezi-csatornán, ami többek szerint is direkt provokációnak tekinthető Izraellel (és az Amerikai Egyesült Államokkal) szemben.¹⁷ A választásokat nagy valószínűséggel a SCAF által támogatott és leginkább szervezett Muzulmán Testvériség fogja megnyerni, mivel a szekuláris ellenzék nem képes egységesen fellépni velük szemben, illetve őket támogatja a lakosság többsége.¹⁸

Líbia

A sikeres tunéziai forradalom után január 14-én kezdődtek tüntetések, ahol a tüntetők összecsaptak a rendfenntartó erőkkel és több kormányépületet megrongáltak. Februárban folytatódtak a tüntetések az ország több pontján is, amelyekből gyorsan felkelés lett. A kormány a rendőrök mellett bevetette a hadsereg elit egységeit, sőt zsoldosokat is toboroztak a felkelők ellen, a tüntetéseket mégsem sikerült elfojtani. Február 20-án a tüntetések már Tripolira is átterjedtek, a tüntetők lassan polgárháborút robbantottak ki, ami a nemzetközi közösség figyelmét is felkeltette. Február 26-án a felkelők fegyveres támadást indítottak Tripoliban a kormányerők ellen, majd Bengáziban létrehozták a Qaddzáfi-ellenes Átmeneti Nemzeti Tanácsot.¹⁹ Ekkor a kormányerők még képesek voltak ellencsapást mérni rájuk, sőt az általuk elfoglalt területek nagy részét is visszafoglalták. A líbiai hadsereg által szervezett zsoldos egységek több esetben is olyan mértékben sértették meg az emberi jogokat, hogy azt nem csak a nyugati országok, de több arab állam is sérelmezte.²⁰ Ezért senkit sem lepett meg, hogy az ENSZ BT március 17.-én az 1973. sz. határozatában repülési tilalmat vezetett be Líbia

¹⁶ Dr. Harold Brackman: *Storm warnings: The muslim brotherhood and egypt's future*, A Simon Wiesenthal Center Report, 2011. november 25. http://www.wiesenthal.com/atf/cf/%7B54d385e6-f1b9-4e9f-8e94-890c3e6dd277%7D/STORM_WARNINGS_MUSLIM-BROTHERHOOD_REPORT_12-2011.PDF, internetről letöltve: 2011. szeptember 23. illetve Michael J. Totten: „Faraos fall”. DOCUMENT.no 2011. június 14. <http://www.document.no/2011/06/faraos-fall/>, internetről letöltve: 2011. szeptember 23.

¹⁷ Richard Boudreaux: „Israel Official Says Iran Ship Is 'Provocation'”. *WSJ*, 2011. február 17. <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703373404576148414160885824.html>, internetről letöltve: 2011. szeptember 23. Israel: Security Analysis: The Impact of the Arab Spring on Israel's Security”. *ESISC*, 2011. július 11. http://www.esisc.net/en/p.asp?TYP=TEWN&LV=187&see=y&t=68&PG=TEWN/EN/detail_os&l=16&AI=2545, internetről letöltve: 2011. szeptember 23.

¹⁸ Maria Cristina Paciello: *Changes and Challenges of Political Transition. Medpro Technical Report*, No. 4. 2011. május. www.ceps.eu/ceps/download/5633, internetről letöltve: 2011. szeptember 24.

¹⁹ Christopher M. Blanchard: *Libya: Transition and U.S. Policy*. Congressional Research Service, 2011. október 25. 17. o. <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33142.pdf>, internetről letöltve: 2011. október 24.

²⁰ Megjegyzem, a Kadhafi ellenes erők is legalább olyan kegyetlenül számoltak le a kezükbe jutott kormányhoz hű tisztviselőkkel és katonákkal, mint azok velük. Az elmúlt időszakban több Líbiában tartozódó humanitárius szervezet képviselői is jelezték, hogy a Nemzeti Átmeneti Tanács fegyveresei kínzásokban és kivégzésekben vettek részt.

fölött, és felhatalmazta a tagállamokat a civil lakosság védelmére.²¹ Két nappal később USA, Franciaország, és Nagy Britannia által vezetett 27 országból álló koalíció egységei légitámadásokat indítottak a al-Qaddzáfihoz hű erők ellen. A felkelőket nem csak a NATO erők által kivitelezett légitámadások, illetve a koalíciós államok által küldött tanácsadók, de az arab államok anyagi támogatása is segítette.

Augusztus végére a felkelők elfoglalták Tripolit, és megdöntötték al-Qaddzáfí 42 évig tartó uralmát, de a kormányhoz hű csoportok Szirt városában újrakezdték a harcot az Átmeneti Nemzeti Tanács ellen.²² A harcok folytak hosszabb-rövidebb ideig még az ország több területén is (Bani Walíd, Szabhá, stb.), de a felkelőket már senki és semmi sem állíthatta meg. Végül 2011. október 20-án az új vezetés elfoglalta Szirt városát, amelynek során maga Kadhafi és a hozzá hű vezetők nagy része is az életét vesztette.²³

Marokkó

2011 februárjában több, a kormány által is engedélyezett, főként a Facebookon szervezett tüntetést tartottak a marokkói fiatalok, ahol a demonstrálók demokráciát és a királyi hatalom korlátozását követelték.²⁴ Eleinte nem voltak összetűzések, de egy hét elteltével zavargások törtek ki több városban is. VI. Mohamed kénytelen volt tárgyalásokat kezdeményezni, mivel az uralkodóház népszerűsége az elmúlt években jelentősen csökkent (részben az Amerikai Egyesült Államokkal fenntartott szövetség miatt). Az uralkodó ígéretet tett a korrupció visszaszorítására és bizonyos reformok bevezetésére, valamint a polgári szabadságjogok tiszteletben tartására. Azonban az ígéreteit nem lesz könnyű betartani, hisz Marokkó komoly gazdasági nehézségekkel küzd, egyre jobban növekszik a munkanélküliség, sok a fiatal, akik nem jutnak megfelelő oktatáshoz, így a munkaerőpiacon sem tudnak érvényesülni. Komoly problémát jelent az illegális migráció, a kábítószer-csempészet, és az 1975-ben megszállt Nyugat-Szahara kérdése is. Az al-Káida igen népszerű az országban, a legerősebb ellenzéki szervezet (Igazság és Fejlődés Pártja) a Muzulmán Testvériséghez

²¹ Jeremiah Gertler: *Operation Odyssey Dawn (Libya): Background and Issues for Congress.* Congressional Research Service, 2011. március 30. 5-6. o. <http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/R41725.pdf>, internetről letöltve: 2011. október 24.

²² Blanchard: i. m.1-2. o.

²³ Amy Willis - Barney Henderson: „Libya and Arab Spring”. *The Telegraph*, 2011. október 21. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/libya/8838778/Libya-live.html>, internetről letöltve: 2011. október 24.

²⁴ Mustapha Ajbaili: „Morocco braces for protests as unrest moves west”. *Al Arabia News*, 2011. február 19. <http://www.alarabiya.net/articles/2011/02/19/138343.html>, internetről letöltve: 2011. szeptember 24.

köthető.²⁵ A király a helyzetét erősítendő, Jordániával együtt csatlakozott az arab monarchiákat tömörítő GCC (Gulf Cooperation Council) szervezethez.

Algéria

2010. december 29-én Algírban az emberek több ezer fős tüntetéseket tartottak a rezsim és a társadalmi egyenlőtlenségek ellen. Az országban igen magas a munkanélküliség aránya a fiatalok körében, egyre nagyobb problémát jelent a növekvő infláció, a magas élelmiszerárak és a lakáshiány. A lakosság jelentős része 30 év alatti. Bár Algéria komoly olaj- és gázvagyonnal rendelkezik, az abból származó bevételek elosztása az emberek szerint igazságtalan. Az elnök, Abdu'l-Aziz Butaflíka már 12 éve van uralmon, de betegsége és az esetleges utódlási harcok további bizonytalanságot jelentenek.²⁶ A tüntetők reformokat követeltek a politika, média és a társadalom más területein is. A kormány egyelőre lecsillapította az elégedetlenkedőket az árak befagyasztásával, és ez év februárjában megszüntette az iszlamista lázadók miatt kihirdetett, 19 éve fennálló rendkívüli állapotot. Áprilisban további reformokat jelentett be az elnök, kérdés, hogy ezt ő vagy az utódja fogja-e már végigvinni.²⁷ A másik fontos kérdés, hogy a fegyveres erők kit szeretnének Bouteflika utódjául és kitartanak-e a rendszer mellett.

Mauritánia

A világ egyik legszegényebb országában 2011. január 17-én kezdődtek a kormány elleni ültüntetések, amikor is Yaaqúb Id Daúd, a hatalmat korábban katonai puccsal megszerzett mauritániai elnök, Muhammed Uld Abdu'l-Azíz politikája elleni tiltakozásul felgyújtotta önmagát. Az esemény után több száz ember – főleg fiatalok – vonult ki a főváros, Nouakchott utcáira, de a többi városban (Atar, Zouerate, és Aleg) is tüntetések zajlottak. A demonstrációkat a magukat csak „február 25.-ei mozgalomnak” nevező fiatalok főként a Facebookon szervezték, amelyekhez hamarosan csatlakoztak a megélhetési gondokkal

²⁵Alexis Arief: *Morocco: Current Issues*. Congressional Research Service, 2011. július 11. 7-11. o.
<http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS21579.pdf>, internetről letöltve: 2011. szeptember 24.

²⁶ Alexis Arief: *Algeria: Current Issues*. Congressional Research Service, 2011. április 13.
<http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS21532.pdf>, internetről letöltve: 2011. szeptember 24.

²⁷ „Algeria leader Bouteflika pledges constitutional reform”. *BBC News*, 2011. április 16.
<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13102157>, internetről letöltve: 2011. szeptember 24.

küszködő mauritániaiak más csoportjai is. A tüntetéseket a rendőrség erőszakkal oszlatta fel.²⁸ A kormányzat hangzatos ígéretet tett a több politikai jogot és jobb életet, megélhetést követelő tüntetőknek a gazdaság erősítésével kapcsolatosan, de azok a miniszterelnök, Mauláj Uld Mohammed Lagzaf azonnali lemondását követelték.²⁹ A kormány nem volt hajlandó lemondani, mivel nincs olyan ellenzéki erő, amely képes lenne az ország vezetését átvenni. Véleményem szerint így nem valószínű, hogy komolyabb változás várható Mauritániában.³⁰

Az arab tavasz következményei, reakciók

A „jázminos forradalomból” kinövő arab tavasz eseményei váratlanul érték az egész nemzetközi közösséget, és eufóriával töltötték el a muszlim világot. Olyan, évtizedek óta szilárdan fennálló autoriter rendszerek omlottak össze egyik napról a másikra, amelyekben mindenki a térség stabilitásának szimbólumait és megalapozóit látta. Az arab tavasz demonstrációi kezdetben mind belülről indultak, és alapvetően nem tartalmaztak Nyugat- vagy Izrael-ellenes kirohanásokat: Tunézia, Egyiptom, Líbia és a többi ország lakossága saját vezetésének impotenciáját, korruptségét, tehetetlenségét elégelte meg, és azt a célt tűzte zászlajára, hogy egy belső rendszerváltás keretében reformálja meg a fennálló viszonyokat. Az autoriter vezetők egy része – ki előbb, ki később – megbukott, mások engedményekre kényszerültek, a világ közvéleménye pedig feszült figyelemmel kísérte, hogy mire lesz elég a „forradalmi” lelkesedés.

Michael Emerson egy írásában megpróbálta csoportosítani az arab tavasz által érintett országokat, illetve következtetéseket vont le az esetlegesen bekövetkező változásokkal kapcsolatosan.³¹ Az általa csak „arab regatta” néven emlegetett változásokat az alábbiak szerint csoportosította:

1. Status quo kialakítása, segélyekkel vagy más támogatásokkal ideiglenes béke megszerzése. Később ez átalakulhat a 2. vagy a 3. csoportban leírtak szerint. Ide tartoznak: Szaúd-Arábia, Kuvait, Katar és az Arab Egyesült Emirátusok.

²⁸ Seyid Ould Seyid: „Mauritania police crush protest: doctors announce strike”. *RNW News*, 2011. március 9. <http://www.rnw.nl/africa/article/mauritania-police-crush-protest-doctors-announce-strike>, internetről letöltve: 2011. október 27.

²⁹ Sara Ghasemilee: „Protests stun Mauritania”. *Al Arabiya News*, 2011. április 25. <http://english.alarabiya.net/articles/2011/04/25/146709.html>, internetről letöltve: 2011. október 27.

³⁰ Dr. W. Andrew Terrill: *The Arab Spring and the Future of US Interests*. Strategic Studies Institute, 2011. augusztus 2. <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/index.cfm/articles/The-Arab-Spring-and-the-Future-of-US-Interests/2011/8/2>, internetről letöltve: 2011. október 27.

³¹ Michael Emerson: „The Arab Regatta: a half year report card”. CEPS Commentary, 2011. július 1-3. o. http://aei.pitt.edu/32158/1/July_ME_Arab_Regatta.pdf, internetről letöltve: 2011. október 19.

2. Alkotmányos reform, változások. Ide Marokkó, Jordánia és Omán tartoznak, amelyek alkotmányos monarchiává alakulhatnak át, mint korábban több más európai állam is. A tervezett reformokról nagyon keveset tudni.
3. Felkelés a fennálló rendszer ellen, amit az alábbiak követhetnek:
 - Békés tüntetések, a kormányzat elmozdítása nélküli változások az első két pont alapján.
 - Tüntetések, utcai harcok, az erőszak kitörése, a kormányzat marad, változások az első két pont alapján.
 - Polgárháború, törzsi vagy vallási indíttatású összecsapások, a kormányzat vagy hatalomban marad vagy elmozdítják.
 - Kormányváltás az alábbiak szerint:
 - a. Hatalmi vákuum alakul ki
 - b. Demokratikus alkotmány elvetése
 - c. Újabb Korrupt autoriter hatalom létrejötte
 - d. A hadsereg magához ragadja a hatalmat, Katonai kormányzat
 - e. Radikális iszlám állam létrejötte
 - f. Bukott állam
 - g. Egy idegen hatalom gyámsága alá kerülés

A harmadik csoportba sorolhatók: Algéria, Tunézia, Egyiptom, Líbia, Jemen, Szíria, Libanon, Irak és Bahrein.

Algériában békés tüntetések zajlottak, amelyek könnyen eszkalálódhattak volna, de a kormányzat ügyes manőverezéssel kifogta a szelet a radikálisok vitorlájából, így jelenleg nyugalom van. A továbbiak nagyban függenek attól, hogy kit választ a hadsereg Butaflíka utódjául és az milyen politikát kíván megvalósítani. Tunéziában, Egyiptomban békés tüntetések nyomán jött létre a korábbi kormányzat elmozdítása, de a továbbiakban már különbözhet a két ország jövője. Sokak szerint Tunéziában egy hatalmi vákuum alakulhat ki, ha a választásokon győztes iszlamista párt nem tud olyan kormányt létrehozni – akár koalícióra lépve valamelyik „világi” párttal – amelyet a nyugati világ is elfogad és támogat. A hataloméért jelenleg az iszlamista és a szocialista szervezetek küzdenek, akik mindannyian új alkotmányt akarnak bevezetni.

Egyiptom hasonló módon választásokat tart és szintén új alkotmány bevezetését tervezi, de Tunéziával ellentétben itt a hadsereg vezényli le az átmeneti időszakot, ez pedig

magában hordozhatja akár egy katonai kormányzat létrehozásának veszélyét. Jelenleg a hadsereg, a választásokon könnyen többséget szerezhető, legerősebb politikai szervezet, a Muzulmán Testvériség támogatásával irányítja az országot, a többi párt és a keresztény (kopt) kisebbség elnyomásával. Líbiában bár békés tüntetésekkel indult az arab tavasz, hamarosan véres polgárháború alakult ki, amelyben a NATO jelentős katonai támogatást nyújtott a rendszerellenes erőknél, akik így képesek voltak megszerezni a hatalmat. Hogy a volt diktátor meggyilkolása után a többféle, gyakran egymással is ellenséges viszonyban lévő felkelők képesek lesznek-e működőképes kormányt létrehozni, az még a jövő kérdése.

Alapvető kérdés az is, a gyakorlatban hogyan is nézzen ki az észak-afrikai államépítési folyamat. A külső szereplők egyre kevesebb befolyással rendelkeznek a kikristályosodni látszó belső struktúrák alakítására, ugyanakkor az iraki vagy afganisztáni eredmények hiánya eleve kérdésessé teszi, hogy milyen sikerekkel kecsegtetne egy ilyen folyamat: ahogy Tüske László rámutat, az valószínűleg nem járna mással, mint újabb virtuális politikai struktúrák kialakításával.³²

A Nyugat továbbra sem fedezte fel azt az elixírt, amely lehetővé tenné, hogy saját értékeinek megtartásával olyan, a helyi, valós társadalmi viszonyokhoz és hagyományokhoz illeszkedő állami berendezkedést hozzon létre, amely fenntarthatónak és előremutatónak bizonyul. Így maradnak a félmegoldások, a korlátozott célkitűzések, amelyek képtelenek tartós sikereket felmutatni, ez pedig még inkább a mérsékelt vagy radikális muzulmán pártok erősödését hozhatja.

Az iszlamista pártok hatalomra kerülésének lehetősége, hatásuk a térségre, illetve az euro-atlanti biztonságra

Az USA és az európai államok évtizedek óta arra törekedtek, hogy segítsék az észak-afrikai arab országok demokratizálódását úgy, hogy az iszlamista csoportokat ne kerülhessenek a hatalom közelébe. Az elmúlt hónapok történései alapján láthatjuk, hogy ez a cél nem valósult meg, sőt a korábbi – a nyugat által támogatott – kormányzatok megbuktatása után Tunéziában, Egyiptomban és Líbiában is a korábban betiltott, vagy háttérben tevékenykedő muzulmán pártok kormányzati tényezőkké váltak.³³ Éppen ezért már nem is az

³² Erről lásd: Tüske László: *A politikai tér és az aktivista utópia a 20. századi iszlámban*, In: Vallási fundamentalizmus. Tradíció, politika és radikalizmus az iszlám világban. Szerk.: Krizmanits József. Politológiai Párbeszéd Társaság – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2008., 71–97. o.

³³ Tobias Schumacher: „The EU and the Arab Spring: Between Spectatorship and Actorness”. *Insight Turkey*, Vol. 14. No. 3. (2011), 111. o.

iszlamista pártok hatalomra kerülésének lehetőségét kell vizsgálnunk, hanem inkább annak hatásait a térségre, illetve az euro-atlanti biztonságra.

Több politikai elemző is arra a véleményre jutott, hogy sem az egyiptomi Muzulmán Testvériség, sem a tunéziai an-Nahda, nem fog radikalizálódni, inkább kompromisszumokat kötnek majd a nyugati hatalmakkal. Ezt a véleményüket azzal indokolják, hogy a két szervezet a szalafista radikálisokhoz képest sokkal visszafogottabb, és hajlandóak együttműködni velünk. Ezzel sajnos nem értek teljes egészében egyet és ezt a véleményemet az an-Nahda és a Muzulmán Testvériség történelme is megerősíti.

Az Észak-Afrikában működő iszlamista szervezetek egy része szellemileg az Egyiptomban alapított Muzulmán Testvériséghez köthető, amely támogatja az egy párt rendszert és a sarija bevezetését.³⁴ Azonban különböző okok miatt ezek a pártok az 1990-es évek elején már demokratikus reformok, a hatalom megosztása és független igazságszolgáltatás megteremtésének fontosságát bizonygatták. Ez részben arra szolgált, hogy megkülönböztessék magukat a „nyugatbarát” elnyomó kormányzatoktól és nagyobb népszerűsége tegyenek szert azokban a társadalmi csoportokban, amelyek valamilyen ok miatt szemben állnak a rendszerrel. A konzervatív támogatóikat pedig azzal igyekeztek megtartani, hogy bár támogatnak demokratikus programokat, attól még nem válnak liberálissá, nem támogatják a nők jogainak kiterjesztését és a vallási előírásokkal kapcsolatban sem tettek engedményeket. Érdekes módon mind a két csoport - a konzervatívok és a liberális-demokratikus változásokat követelők - elhitte az ígéretüket, és az iszlamista pártok, szervezetek támogatottsága jelentősen megnőtt az elmúlt években.

A nyugat megnyugtatóására pedig nem az iszlám állam létrehozásának fontosságáról, hanem egy „iszlám alapokon álló civil, demokratikus állam” megteremtéséről beszéltek, ahol a mecset és az állam egymástól független (de a vallás és a politika már nem).³⁵ Persze ha kormányzati szerepet vállaltak, akkor másfajta ideológiát képviseltek, mivel mind a Testvériség, mind pedig az an-Nahda igyekezett valamilyen módon a hatalomba bejutni. Talán ezért volt az, hogy a tüntetések elején az iszlamista pártok, inkább csak figyelemmel kísérték az

³⁴ Raymond Ibrahim: „Muslim Brotherhood: Impose Islam... Step by step”. *Middle East Forum*, 2011. július 25. <http://www.meforum.org/2995/muslim-brotherhood-impose-islam>, internetről letöltve: 2011. október 21. Winston Pickett and Mark Gardner: „The book and the sword: the Muslim Brotherhood in Europe”. *Antisemitism and Xenophobia Today*, 2005. október 10. <http://www.axt.org.uk/HateMusic/Pickett%20&%20Gardner.pdf>, internetről letöltve: 2011. október 21.

³⁵ „Muslim Brotherhood would promote Sharia Law” <http://www.youtube.com/watch?v=9M5Wo4kvrNQ>, internetről letöltve: 2011. október 23.

eseményeket, csak később csatlakoztak azokhoz, de viszonylag gyorsan vezető szerephez jutottak.³⁶

Demokrácia, stabilitás kérdése, várható jövő

Bár a különböző sajtóorgánumok az arab tavasz forradalmiságát igyekeznek bemutatni, illetve a mérsékelt iszlamista pártok demokratikus elkötelezettségét, bizonyos tényeket megfontolás tárgyává kell tennünk. Például mit tekintenek demokráciának a muzulmánok és mit tekintünk mi európaiak annak? Milyen szinten befolyásolja az iszlám vallás a jövőbeli kapcsolatainkat? Mennyire lehetnek stabilak az új rendszerek, mennyire leszünk képesek velük együttműködni? Akarnak-e egyáltalán együttműködni velünk? A pénzügyi segítségnyújtás mellett milyen szerepet játszhat az EU az észak-afrikai országokban? Megmaradnak-e az eddigi gazdasági kapcsolataink, fejleszthetőek-e még? Felhasználható-e az európai országok energiatartóssága, illetve milyen biztonsági kockázatot jelent számunkra az „új játékosok” megjelenése a helyi és regionális politikában? Ezekre a kérdésekre csak úgy kaphatunk választ, ha bizonyos tényeket tudomásul veszünk a muzulmán világgal kapcsolatosan, és nem próbáljuk őket a saját „rózsaszín” szemüvegünkön keresztül szemlélni.

2006-ban John Esposito és Dalia Mogahed felmérést végeztek több muzulmán országban, amelynek az eredményeként az alábbi következtetésekre jutottak. A muzulmánok nagy része bár pozitívan értékeli a szólásszabadságot és más demokratikus jogokat, jelentős részük a saját országában az iszlám vallási törvényeket hajlandó csak elfogadni.³⁷

Ez pedig nem a nyugati világ által elfogadott demokratikus normákat – pluralizmus, nők és más kisebbségek jogainak elismerése, stb. – jelenti. Véleményem szerint bármelyik vallási alapokon álló iszlamista párt kerül hatalomra, azok nem az USA és Európa által elvárt normák alapján fognak tevékenykedni.³⁸ A nyugati világban hivatalosan az egyházi és állami

³⁶ Cynthia Farahat: „Egypt's Islamist Shadow”. *Middle East Quarterly*, Vol. 18. No. 3. (2011), <http://www.meforum.org/2887/arab-upheaval-egypt-islamist>, internetről letöltve: 2011. október 23.

³⁷ John L. Esposito - Dalia Mogahed: „Battle for muslim's hearts and minds: The road not (yet) taken”. *Middle East Policy*, Vol. 14. No. 1. (2007), 39-40. o. <http://media.gallup.com/WorldPoll/PDF/Esposito.pdf>, internetről letöltve: 2011. október 23.

³⁸ Az európai országok elkövették azt a hibát, hogy a muzulmán világ kellő ismerete nélkül kezdtek olyan programokba, amelyek célja a nyugati típusú demokrácia meghonosítása volt. Az elmúlt két évtizedben az emberjogi aktivisták több kampányt szerveztek, amelyek az emberek egyéni szabadságjogait próbálták kihangsúlyozni, megerősíteni a helyi közösséggel (állammal) szemben, illetve megpróbálták új politikai mozgalmakat beindítani. A komoly pénzeket felemésztő tevékenység csak minimális haszonnal járt, mivel nem ismerték kellőképpen a helyi civil társadalom működését. A civil társadalomra két kifejezést használnak a muzulmánok. Az első az „ahli”, a második a „madani”. Az ahli a rokoni és az egymás közvetlen közelében élő csoportokat jelenti, amelyek vallási alapon kötődnek egymáshoz. Ez jellemzi inkább a muzulmánokat, és ez a társadalom sokkal koherensebb, összetartóbb, mint a nyugati, a külső „idegen” hatásokat nem igazán fogadja be,

hatalom szétválasztásra került, míg ez a muzulmán társadalmakban sohasem történhet meg, mivel nincs olyan területe az életnek, amelybe a vallás közvetlenül ne „szólna” bele. Ha valaha bármilyen demokratizálódási folyamat is kezdődik az arab világban, az csak a muzulmán vallási vezetők egyetértésével, támogatásával történhet. Nélkülük biztos kudarcra van ítélve. Már csak azért is, mert a radikális iszlamista szervezetek szerint az európaiak és amerikaiak által ismert „nyugati” típusú demokrácia istentagadás, mivel az emberek akaratát isten akarata felé emeli. Véleményük szerint a demokrácia semmiben sem különbözik azoktól a szekuláris diktatúráktól, amelyeket az USA és az EU támogatott a különböző iszlamista terrorcsoportok ellen.³⁹ Éppen ezért az észak-afrikai arab államokban feltűnő „új politikai játékosok” a nyugati országokat inkább ellenségnek, nem pedig barátoknak tekintik (esetleg kényszerű szövetségesnek) tekintik.

Hasonló a helyzet az egyiptomi Muzulmán Testvériséggel is, amely Mubárak bukása után kormányzati tényezővé vált, akiket a korábbi rezsim titkosszolgálatok éppenséggel nyugati (amerikai) segítséggel nyomott el. Jelenleg a szervezet a demokratikus átalakítást támogatja, de hogy hatalomra kerülése esetén be is tartja-e a demokratikus normákat, erősen kérdéses.⁴⁰ Az eddigi tetteik – nők és a keresztények jogainak korlátozását követelik – alapján nem tekinteném őket demokratikus szervezetnek. Sőt, ha a Testvériség többségbe kerül, valószínű, hogy a korábban jónak nevezhető európai-egyiptomi kapcsolatok valamilyen módon kárt szenvednek, illetve negatívan hatnak az euro-atlanti biztonságra.⁴¹ Egyébként maga a szervezet is veszélyforrás lehet, hisz az Al-Kaida több tagja is innen származik, és a modern dzsiháid

tagjai idegen nyelven nem beszélnek, nincs szükségük külső anyagi forrásra, és bár nyugati értelemben elnyomják a nőket, de azok mégis aktív szerepet játszanak a társadalomban. Ugyan a muzulmán társadalom gyanakvó a kívülről érkező behatásokkal szemben, ez nem jelenti azt, hogy ellenséges is. Míg a „madani” inkább a szekuláris, nyugati típusú társadalomra használatos, ami a muzulmánok számára többnyire idegen és ha Európában telepednek le, akkor is a saját társadalmi normáik alapján akarnak élni, ami miatt gyakran összeütközésbe kerülnek az őket befogadó társadalmakkal. Amr Elshobaki - Gemma Martin Munoz: *Why Europe must engage with political Islam?* The Institute for Security Studies, 2010. február 5-7. o. <http://www.iemed.org/publicacions/10papers5.pdf>, internetről letöltve: 2011. október 19.

³⁹ A nyugati hatalmak komoly együttműködést hoztak létre Egyiptommal, Tunéziával, Marokkóval, Algériával, Malival, Mauritániával, sőt Líbiával is az Al-Kaida és a hozzáköthető szervezetek ellen, illetve az migráció visszaszorítása érdekében. A rövidtávú biztonsági érdekeik miatt elfogadták az antidemokratikus, autoriter vezetők hatalmát, mivel nem bíztak kellőképpen az arab államok demokratizálódásában. Oded Eran: „The West Responds to the Arab Spring”, Institute for National Security Studies, *Strategic Assessment*, Vol. 14 No. 2. (2011), 16. o.

⁴⁰ A legtöbb ember úgy véli, hogy tiszteletben kell tartani a demokratikus választások eredményét, bármelyik iszlamista szervezet is kerülne hatalomra, mivel őket, ahogy hatalomra juttatják az emberek, úgy le is tudják váltani majd. Éppen a történelem cáfolja meg ezt a feltételezést, amire az egyik legjobb példa, hogy Hitler szabályosan, demokratikus választások által szerezte meg a hatalmat, amit később már nem volt hajlandó elengedni. Tevékenységével pedig romba döntötte fél Európát és több millió ember haláláért felelős. Hány német szavazott volna rá, ha előrelátják az uralmának eredményeit?

⁴¹ Az, hogy a Muzulmán Testvériség milyen biztonsági kockázatot jelentett/jelent az európai országokra jól látható Lorenzo Vidino tanulmányában is: Lorenzo Vidino: „The Muslim Brotherhood’s conquest of Europe”. *Middle East Quarterly*, Vol. 12. No. 1. (2005), <http://www.meforum.org/687/the-muslim-brotherhoods-conquest-of-europe>, internetről letöltve: 2011. november 3.

teológiai megalapozásában is „elévülhetetlen” szerepet töltenek be.⁴² A Testvériségre jelentősen hatottak a náci eszmék is, hisz a szervezet alapítója Haszan al-Banná nem csak szimpatizált Hitler és Mussolini törekvéseivel, de személyes példaképként is tekintett rájuk.⁴³

A Testvériség szoros kapcsolatot ápolt az Ahmad Huszajn által alapított nacionalista, fasiszta Miszr al-Fatát militáns szervezettel, amely 1940-től Nemzeti Iszlamista Párt néven működött tovább. A korábbi egyiptomi elnök, Dzsamál Abdu'n Nászir (Nasszer) maga is belépett a Testvériség soraiba, majd amikor annak a katonai és politikai szárnya között hatalmi villongások törtek ki, megalakította a Szabad Tisztek Mozgalmát, amely 1952-ben puccsal magához ragadta a hatalmat. Onnantól kezdve a két szervezet – a Muzulmán Testvériség és a Szabad Tisztek Mozgalma – folyamatos harcban állt egymással, de nem mint egy autokratikus és szekuláris diktatúra és egy iszlamista szervezet, hanem mint két, azonos háttérrel rendelkező, ideológiailag ugyanolyan, de egymással rivalizáló csoport.

A hadsereg soraiból érkező egyiptomi elnökök, Nászir, al-Szadát, majd pedig Mubárák sikeresen elhitették a nyugati államokkal, hogy az iszlamista veszélyt csak ők tudják feltartóztatni, ezért az USA és az európai államok mérsékelt szövetségesként tekintettek rájuk. Valójában, amikor Mubárák 1995-ben fellépett az iszlamista szervezetek ellen, nem a parlamenti ellenzékként működő Testvériséget, hanem a militáns szalafista csoportok (al-Takfir va'l-Hidzsra, al-Dzsama'a al-Iszlámija, és a Tanzím al-Dzsihád) tagjait börtönöztette be. Ugyanakkor Mubárák fellépett a szekuláris államot, emberi jogokat, a törvények betartását követelő ellenzéki szervezet, az Egyiptomi Liberális Párt (Liberal Egyptian Party) ellen is, akiket kizárt a politikai életből, míg a Muzulmán Testvériség 88 főt küldhetett a parlamentbe. Ennek fényében érthető, hogy a Testvériség a tüntetések kezdetekor visszautasította, hogy a demonstrálókhoz csatlakozzon az alábbi kijelentéssel: „A Testvériség nem vesz részt az utcai tüntetésekből a Mubárák rezsim ellen, mint politikai erő vagy szervezet.”⁴⁴ Hasonlóan cselekedett több más iszlamista szervezet is, akik a Testvériséggel együtt csak akkor álltak a tüntetők mellé, amikor Mubárák bukása elkerülhetetlenné vált. Amikor az országot korábban is uraló hadsereg „átvette” a hatalmat, értelemszerűen a Testvériséggel és nem a szekuláris

⁴² Glenn Beck: „Many of the 9/11 conspirators came from the Muslim Brotherhood, including Osama bin Laden, Ayman Zawahiri and Khalid Sheikh Mohammed”. 2011. január 31. Rádió műsor.

<http://www.politifact.com/truth-o-meter/statements/2011/feb/04/glenn-beck/glenn-beck-al-qaeda-links-muslim-brotherhood/>, internetről letöltve: 2011. november 3., Jayshree Bajoria: „Egypt's Muslim Brotherhood”. *Council on Foreign Relations*, 2011. február 3. <http://www.cfr.org/africa/egypts-muslim-brotherhood/p23991>, internetről letöltve: 2011. november 3.

⁴³ Cynthia Farahat: „Egypt's Islamist Shadow”. *Middle East Quarterly*, Vol. 18. No. 3. (2011), <http://www.meforum.org/2887/arab-upheaval-egypt-islamist>, internetről letöltve: 2011. október 23.; David Patterson: *A Genealogy of Evil, Anti-semitism from Nazism to Islamic Jihad*, Cambridge University Press, 2011:129-139. o.

⁴⁴ Farahat: i. m.

ellenzékkel vagy a koptokkal lépett szövetségre. Az átmeneti időszakban bebizonyosodott, hogy a korábbi hatalom képviselői és a iszlamista csoportok sikeresen megakadályozzák a valós, demokratikus változásokat, elnyomják az azt követelő csoportokat, ennek pedig egyenes következménye a Testvériség kormányra kerülése.

Az an-Nahda bár a nyugati elemzők szerint mérsékelt iszlamista párt, eddigi tevékenysége nem túl megnyugtató. Például a szervezet 1979-ben támogatta a teheráni amerikai nagykövetség elleni támadást, majd az 1980-as években négy, tunéziai szálloda elleni merényletben vettek részt, illetve 1991-ben megtámadták a tunéziai kormánypart székházát, ahol egy embert meglincseltek.⁴⁵ Ugyanebben az évben tekintélyes muzulmán politikusok és vallási vezetők egy négy napos konferenciát tartottak a szudáni Khartoumban. A meghívottak között nemcsak a pártot vezető, akkor angliai száműzetésben élő Rasid al-Ghannúsi jelent meg, hanem Ibráhim Sukri az egyiptomi Muzulmán Testvériség vezetője, Gulbuddín Hekmatjár, afgán hadúr, Abbászí Madaní az algériai Iszlamista Megmentési Front vezetője, vagy éppen George Habas a Népi Front Palesztina Felszabadításáért elnevezésű szervezet képviselőjében. A konferencián megjelentek vendéglátója, az ország alelnökeként tevékenykedő Haszan al-Turábí volt. A résztvevők egy hat pontos manifesztumot fogadtak el, amelyben kijelentették, hogy” bármilyen erős is Amerika és a nyugati országok, Allah náluk is erősebb.” Foglalkoztak a liberalizmus és a demokrácia kérdésével, amelyek akkor elfogadhatóak csak, ha az iszlám vallási törvényekkel harmóniába kerülnek. A politikai pluralizmus is csak akkor volt elfogadható számukra, ha az korlátozott és szintén alárendelt a vallási előírásoknak. A nyilatkozat egyértelműen fogalmazott: az iszlamisták egészen addig harcolnak a nyugati demokráciák ellen, amíg létre nem hozzák az általuk elképzelt „tisztá” iszlám államot. Ezzel kapcsolatosan bármilyen eszköz használatát megengedettnek tartották, hisz a cél szentesíti az eszközt, ebbe pedig már olyan cselekedetek is beleférnek, amelyek alkalmazását a nyugati típusú demokráciák elfogadhatatlannak tartják.⁴⁶

A melyik párt jelenlegi vezetője az első Öbölháború idején nyugati célpontok elleni támadásokra biztatta követőit. Az an-Nahda győzelmétől, illetve az iszlamista pártok hatalomra jutásától tartó különböző ellenzéki szervezetek Tuniszban demonstrációt szerveztek az an-Nahda ellen, amelyet választási szabálytalanságok elkövetésével is megvádoltak.⁴⁷

⁴⁵ Anneli Botha: „*Terrorism in the Maghreb: The Transnationalisation of Domestic Terrorism*”. Institute for Security Studies No. 144. (2008), <http://www.issafrica.org/pgcontent.php?UID=19718>, internetről letöltve: 2011. október 28.

⁴⁶ Judith Miller: „The Challenge of Radical Islam”. *Foreign Affairs*, 1993. 43-44. o.

⁴⁷ Houda Trabelsi - Monia Ghanimi: „Tunisians respond to Ennahda victory”. *Magharebia*, 2011. október 26. http://magharebia.com/cocoon/awi/xhtml1/en_GB/features/awi/features/2011/10/26/feature-02, „Tunisia protests erupt after Ennahda poll win”. *Middle East Online*, 2011. október 28. <http://www.middle-east-online.com/english/?id=48766>, internetről letöltve: 2011. november 3.

Ennek ellenére a nyugati vezetők inkább látnák kormányzati tényezőként az iszlamista pártokat, mint ellenzékben, mivel azok ebben az esetben igen megnehezíthetnék az új kormányok tevékenységét.⁴⁸ Jó példa erre Algéria esete, ahol 1992-ben az iszlamisták nyerték meg a választásokat, aminek az eredményét a velük együttműködni nem akaró hadsereg megsemmisítette. Ezután egy több mint 16 évig tartó polgárháborús időszak következett. Az iszlamisták nem csak a kormánycsapatok, de ártatlan civilek ellen is harcot hirdettek, amelynek következtében több tízezer ember vesztette életét.

Ez valószínűleg sem Egyiptomban, sem Tunéziában nem következne be, de valószínűleg a muzulmán csoportok még inkább radikalizálódnának, amelynek a következményei beláthatatlanok. A két ország egyelőre a „török utat” szeretné követni inkább, de csak Egyiptom van hasonló helyzetben, mint Törökország, ahol a hadsereg a biztosíték arra, hogy a radikális iszlamisták nem kerülhetnek kormányzati pozícióba.⁴⁹ A demokratikus elkötelezettség hiányát mutatja az is, hogy az arab-tavaszi országokban a vezetőváltás meglehetősen korlátozott maradt, szinte csak a diktátorok közvetlen családját érintette, és nem terjedt ki a rendszert korábban kiszolgáló és fenntartó klientúra jelentős részére.

Nemcsak Tunéziában és Egyiptomban mentette így magát a korábbi elit nagy része, de még Líbiában is nagy számban csatlakoztak az Átmeneti Nemzeti Tanácshoz a Kadhafi-éra alatt bizalmi pozícióban lévőkből.⁵⁰ Ennek ellenére valamiféle demokratizálódási folyamat elindult a felsorolt országokban. Ez nehézkesen halad, és nem véletlen, hogy az új kormányoknak is újabb és újabb demonstrációkkal kell megbirkózniuk.

A gazdasági szféra helyzete még rosszabbnak tűnik. Már a tüntetések előtt komoly gazdasági problémákkal küzdött az észak-afrikai régió, amelynek a gazdasági növekedése az 1990-es években éppen csak elérte a 3%-ot. 1980 és 2010 között a GDP csak 0,5%-al nőtt, míg a fejlődő országokban ez 3% volt. A Világbank szerint 2011-ben az arab országok gazdasági növekedése maximum 3,6% volt, ezt a becslést az azóta eltelt események tükrében jelentősen csökkentették. Ez főleg az észak-afrikai országok turizmusból származó bevételeinek

⁴⁸ Egyes politikusok úgy gondolják, ha a korábbi szélsőséges csoportok kormányzati feladatokat kapnának, a felelősség miatt megváltoznának és a társadalom hasznos tagjai lehetnének. Erre példának az IRA szervezet tagjait hozzák fel, akik a velük kötött megállapodás után „konzolidálódtak” és a fegyveres harccal teljesen felhagytak. Ez a modell azonban egy muzulmán szervezetnél nem valósult meg. Erre jó példa a palesztin Fatah és Hamász szervezetek, amelyek bár saját területtel és bőséges anyagi támogatással rendelkeznek, mégsem voltak hajlandók az izraeliek elleni terrorcselekményekkel felhagyni.

⁴⁹ Michael Emerson: i. m. 2. o.

⁵⁰ Ezt bizonyítja, hogy Kadhafi korábbi igazságügy minisztere Musztafá Abdu'l-Dzsalíl lett az Átmeneti Nemzeti Tanács vezetője.

drasztikus csökkenésének köszönhető. Ez pedig nem csekély, hisz a GDP 13-16%-t jelentették a turizmusból befolyt összegek.⁵¹

A turizmus mellett a pénzügyi és az építőipari szektorokban is komoly visszaesés tapasztalható, amely tovább mélyíti a gazdasági válságot. Líbia, Tunézia és Egyiptom gazdaságai romokban hever, és a lakosság szegényebb, a korábbi évekhez képest. Ez különösen az utóbbi két ország esetében vet fel komoly problémákat, mivel azok nem rendelkeznek olyan mértékű olajkinccsel, mint Líbia. A hónapok óta tartó bizonytalan helyzet miatt a befektetők egyelőre inkább kivárnak, mint sem kockáztassák a pénzüket. Az előző fejezetekben bemutatottak alapján világosan látszik, hogy a lakosság elsődleges célja nem a politikai jogok kiterjesztése volt – hanem hogy ne haljanak éhen, a középosztály számára pedig – akik a demonstráció motorját jelentették – az, hogy megállítsák életszínvonaluk zuhanását. Ez pedig a jelenlegi infláció és az importált élelmiszerek árának jelentős mértékű növekedése miatt nem tűnik lehetségesnek.

A demokrácia az emberek többsége számára üres gyomorral nem sokban különbözik a diktatúrától. Éppen ezért az arab országokat ideiglenesen irányító erők igyekeznek alacsonyan tartani az élelmiszer árakat és több munkahelyet teremteni. Ez azonban a pénzhiány miatt csak ideig-óráig lehetséges, utána pedig a még elkeseredettebb tömegek ismét az utcára vonulhatnak. A nyugati minták alapján végrehajtott gazdasági reformpróbálkozások már a 2000-es évek elején is csak átmeneti enyhülést hoztak az országnak, amit aztán a jövedelmi olló még meredekebb szétnyílása követett. Ha az észak-afrikai államok és a nemzetközi közösség nem dolgoznak ki egy új, sikeres modellt a gazdasági reformok számára, a térség hamarosan ugyanott tarthat, mint 2011 februárjában.

Egy stabil Észak-Afrika megteremtéséhez elengedhetetlen lenne a pénzügyi stabilitás megteremtése, a magánszektor megerősítése az állammal szemben, a helyi gazdaság mind jobb integrálása a regionális és nemzetközi gazdaságba, a regionális kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése, a szociális háló megerősítése, a munkanélküliség és a korrupció visszaszorítása – egyáltalán, a lakosság – és annak a jelentős részét kitevő fiatalok – perspektíváinak javítása. Bár ennek szükségességével szinte mindenki egyetért, konkrét lépések ezen a téren alig történtek. Ennek valószínűleg nem elsősorban szándékbeli, hanem pénzügyi akadályai vannak. Az EU kivérzett az euró-százmilliárdokat felemésztő, a közös valuta megmentését célzó

⁵¹ World Bank Middle East and North Afrika Region Regional Economic Update, MENA facing Challenges and Opportunities, 2011. 4-6. o. http://siteresources.worldbank.org/MENAEXT/Resources/EDP_MNA_2011.pdf, internetről letöltve: 2011. október 19.

mentőcsomagok előteremtésében, márpedig az arab világ hasonló, sőt talán nagyobb volumenű összegeket várna.⁵²

Szintén kiküszöbölhetetlennek látszik a muzulmán-keresztény ellentét, ami miatt egy stabil állam létrejötte igen kérdéses. Ha a muzulmánok a nyugati országokban élnek, ragaszkodnak – nagyon helyesen – ahhoz a demokratikus jogukhoz, hogy a vallásukat szabadon gyakorolják. Ezt a saját országaikban nem biztosítják az ottani keresztényeknek, akiket különböző korlátozó intézkedésekkel sújtanak, elnyomnak, nem tekintik őket egyenértékűnek a muzulmán állampolgárokkal. Az autoriter vezetők alatt nagyobb létbiztonságban élt a keresztény kisebbség Irakban, Egyiptomban, Líbiában és a Palesztin Hatóság területén. Amint elüldözték a diktátorokat és beindult a „demokratikus” változások folyamata, szinte azonnal megkezdődött a keresztényüldözés.

Irakban miután elűzték a korábbi diktátort, Szaddám Huszajnt, az Irán által is támogatott lázadók véres dzsihadot hirdettek az ország keresztény lakossága ellen. Akkor még több mint 900 000 keresztény arab élt a közel-keleti országban, ma alig 200 000 főre csökkent a létszámuk, és ezek többsége is menekülni igyekszik a számukra véres mészárszékké változott országból. Az iszlamista szélsőségesek pedig továbbra is folytatják a támadásaikat. Egy évvel ezelőtt az egyik bagdadi katolikus bazilikában 58, ott imádkozó keresztényt végeztek ki.⁵³

A Palesztin Hatóság területén élő keresztények helyzete sem jobb, annak ellenére, hogy a palesztinok főként a nyugati országok (köztük Magyarország) több száz millió eurós támogatásából működtetik az általuk uralt területeket. A nyugat által biztosított igen bőkezű támogatás célja a palesztin civil társadalom erősítése, illetve az új, erőszaktól mentes oktatási intézmények kialakítása lenne, ennek azonban a nyoma sem látszik. Amikor megalakult a Palesztin Hatóság, Betlehem lakosságának 80%-a keresztény volt, ez az üldözések következtében mára alig éri el a 20%-ot.⁵⁴

A Gázai-övezetben élő keresztényeket a Hamász aktivistái folyamatosan támadják, iskoláik, templomaik, és más intézményeik működését ellehetetlenítik, a hívőket üldözik, többüket pedig kegyetlen módon meggyilkoltak. Bár mindenki tudja, kik követik el a kisebbség

⁵² Eran: i. m. 15-16. o.

⁵³ John Pontifex and John Newton: *Persecuted and forgotten? A report on Christians oppressed for their faith*, Aid to the Church in Need, 66-70. o. http://www.aidtochurch.org/pdf/P&F_FINAL.pdf

⁵⁴ Daniel Pipes: „Disappearing Christians in the Middle East”. 2001. <http://www.danielpipes.org/1050/disappearing-christians-in-the-middle-east>, John L. Allen: „Christian exodus from the Holy Land: Papal visit highlights the faith’s falling numbers in the place of its birth”. *Business Library*, 2009. május 15. http://findarticles.com/p/articles/mi_m1141/is_15_45/ai_n31942326/, internetről letöltve: 2011. november 3.

elleni bűncselekményeket, sem a Hamász sem pedig a Palesztin Hatóság fegyveresei nem tartóztattak le senkit a keresztények elleni erőszak miatt.⁵⁵

Ezekre az esetekre vannak, akik legyintenek, és azt mondják, hogy más helyen, más körülmények miatt történnek az atrocitások és ilyen az arab tavasz által érintett, demokratikus átalakulás útjára lépő arab országokban nem fordulhat elő. Említettem már Tunéziát, ahol fényes nappal gyilkoltak meg katolikus papot, sőt a most hatalomra jutó an-Nahda támogatását bíró csoportok egy keresztény templomot erőszakkal akartak muzulmán imahellyé átalakítani. Ezt páran csak marginális problémának látják, hiszen Tunéziában a kereszténység nem tekinthető „őshonos” vallásnak, az ott élő keresztények jelentős többsége pedig külföldi állampolgárságú.

Egyiptomban azonban már a lakosság 10%-t kitevő koptok régebb óta élnek az országban, mint a mára többségbe került muzulmánok, ennek ellenére Mubárak eltávolítása óta folyamatos támadások érik a közösséget. A radikális muzulmánok által fanatizált tömeg tagjai először a hívőket támadták, pl. keresztény nőket elraboltak, majd miután kényszerrel áttérítették őket, muzulmán férfiakhoz adták őket feleségül, vagy bántalmazták a kopt szerzeteseket, korlátozták a keresztény kereskedők tevékenységét, majd később keresztény templomokat gyújtottak fel és hívőket lincseltek meg.⁵⁶

Ez történt október elején is, amikor a koptok tüntetésbe kezdtek az asszuáni tartományban található Szent György templom lerombolása miatt. A kormányzat védelmét követelő tömeget a hadsereg és a rendőrség egységei igen brutálisan, páncélosok bevetésével oszlatta fel, sőt a több tonnás járművekkel behajtottak a tömegbe és több embert halálra gázoltak.⁵⁷ Az eddig történt legsúlyosabb keresztényellenes támadásban 25 keresztény veszítette az életét, további 300 megsérült. Azokat a sajtóorgánumokat, amelyek bemutatták a tüntetés szétverését, katonai egységek szálltak meg, majd felfüggesztették a működésüket, így próbálva megakadályozni, hogy a hírek kikerüljenek a nemzetközi médiába.⁵⁸ A közel-keleti arab országokhoz hasonlóan, Egyiptomban is elindult egy jelentős mértékű kivándorlás, amit a kormányzat még támogat is, hogy megszabadulhasson a keresztényektől.

Az Európai Emberi Jogi Szervezetek Szövetsége (EUHRO) jelentése szerint ez évben több mint 100 000 kopt kényszerült a szülőföldje elhagyására, hogy mentse saját és családja

⁵⁵ Justus Reid Weiner: *Human rights of christians in Palestinian society*, Jerusalem Centre for Puvblic Affairs, 2005. <http://www.jcpa.org/text/Christian-Persecution-Weiner.pdf>, internetről letöltve: 2011. november 3.

⁵⁶ Pontifex - Newton: i. m. 37-41. o.

⁵⁷ „Egyptian Army attacking Pro-Christians protesters in Maspri”. *CNN*, 2011. október 10.

<http://www.youtube.com/watch?v=pvLcJELoJ-Q&feature=related>, internetről letöltve: 2011. november 3.

⁵⁸ Mariz Tadros: „Egypt’s bloody sunday”. *Middle East Research and Information Project*, 2011. október 13. <http://www.merip.org/mero/mero101311>, internetről letöltve: 2011. november 3.

életét. Ez azonban hosszú távon komoly anyagi károkat okoz Egyiptomnak, hisz a kb. 8 milliós keresztény kisebbség sokkal képzetesebb, mint a muzulmánok, és a gazdasági élet legjelentősebb területein tevékenykednek.⁵⁹ Ez azonban nem érdekli a szalafista szervezeteket, akik egy tisztán muzulmán vallású országban gondolkoznak.

Ezeknek a tényeknek a tükrében nem gondolnám, hogy a most hatalomra jutó iszlamista csoportok megbízható és kiszámítható partnerei lesznek az általuk eddig inkább ellenségnek tartott nyugati országoknak. Ettől függetlenül, stratégiai okokból meg kell találni az együttműködés módját az új kormányokkal, ez azonban kétoldalúan kell, hogy működjön.

Az Európai Unió szerepe

Ezek után joggal merül fel a kérdés, mit várhatunk az arab tavasz országaival kapcsolatosan. Rym Ayadi and Carlo Sessa által jegyzett tanulmány az átalakulás hatásait vizsgálja az európai-mediterrán együttműködés keretén belül.⁶⁰ A szerzők egyértelművé teszik, hogy a nyugati kormányok eddigi politikája nem sok sikert hozott, sőt részben elősegítette a mostani helyzet kialakulását. A következő két évtizedre három lehetséges forgatókönyvet készítettek a régió jövőjével kapcsolatosan.

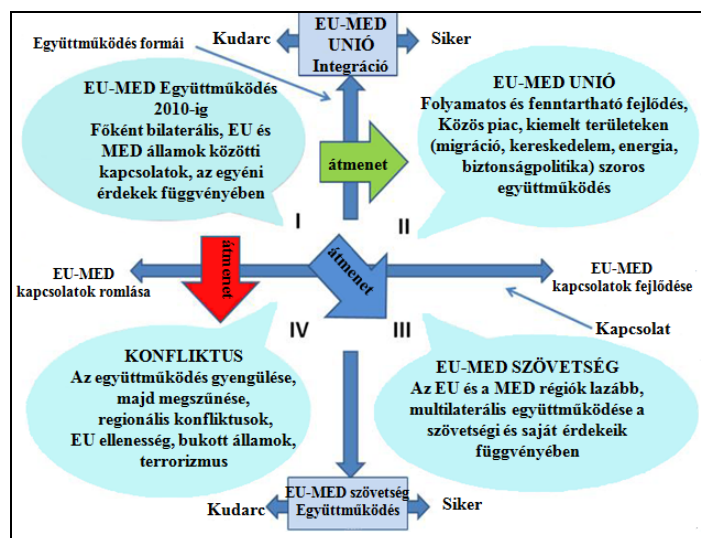
Az általuk legkevésbé kívánatosnak tartott forgatókönyv szerint, a Földközi-tenger a két egymással konfliktusba kerülő kultúrát elválasztja egymástól. A jelenlegi konfliktusok kiszélesednek, amely politikai, gazdasági és szociális válsághoz vezet. Az évtizedek óta megoldatlan közel-keleti és nyugat-szaharai válságok további problémákat generálnak, így az észak-afrikai országok akár bukott államokká is válhatnak, ahol a terrorista szervezetek kedvező lehetőségeket találnak a nyugati világ elleni harcukhoz. A térségből érkező migráció jelentősen felerősödik, amely további kockázatot jelent az európai közösség számára, amely eddigre minden befolyását elveszítheti az egyre inkább velünk ellenséges „határvidékké” váló térségben.

⁵⁹ Érdemes lenne az európai országoknak megfontolni, hogy minél több Egyiptomból vagy más közel-keleti országból elmenekült keresztényt fogadjanak be, mivel azok nem jelentenek akkora biztonsági kockázatot ránk nézve, mint a muzulmán vallású menekültek, akiknek a beilleszkedése a keresztény gyökerű nyugati társadalomba – még mértékadó kutatók és politikusok szerint is – igen csak megkérdőjelezhető. Ezen felül ezek az emberek képzettek, rendelkeznek megfelelő anyagi háttérrel, így kevésbé vennék igénybe a szociális ellátó rendszereinket. Egyszóval alternatívát jelenthetnének az Európai Uniónak egyre több gondot okozó muzulmán bevándorlókkal szemben.

⁶⁰ Rym Ayadi - Carlo Sessa: *What scenarios for the Euro - Mediterranean in 2030 in the wake of the post - Arab spring?* Medpro Policy Papers, 2011. október 21. <http://www.ceps.eu/book/what-scenarios-euro-mediterranean-2030-wake-post-arab-spring>, internetről letöltve: 2011. október 23.

Figyelembe véve a régió történelmét a két másik, Európa számára kedvezőbb változatban a két térség együttműködésének lehetőségét vizsgálják. Az első változatban az európai államok, az arab országokkal közösen létrehoznák az integrált és közös piaccal rendelkező „Európai-Mediterrán Uniót.” Az integrációt a már működő Európai Gazdasági Közösség tapasztalatai alapján valósítanák meg. Ebben az esetben azonban problémát okozhat a különböző országok egymástól eltérő fejlettsége, amelynek egységes szintre hozása sok időbe telhet. Azonban az egységes Európai- Mediterrán Unió képes lenne az USA és Kína mellett a világ harmadik nagyhatalmává válni.

A második változatban nem Unió jönne létre, hanem egy lazábban kapcsolódó szövetség, az Európai-Mediterrán Szövetség, ahol a két térség megőrizné a függetlenségét, különállását. Északon az EU, amelyhez hozzátartozna még a Balkán és Törökország is, illetve délen a Földközi-tenger medencéjében található arab államok. Ebben az esetben nem jönne létre közös gazdasági régió, hanem a szövetségen belüli országok akár egyenként, akár régiós szinten működhetnének együtt, később pedig az Arab Ligához hasonló multilaterális együttműködést alakíthatnának ki. Az együttműködés keretén belül lehetne szabályozni mindazokat a területeket, amelyek mind a két régió számára fontos (migráció, gazdasági, biztonsági kérdések, stb.). Ez a megközelítés inkább a multilaterális, regionális módon kívánja megoldani a térség gondjait, figyelem bevéve az eltérő politikai, gazdasági, szociális és vallási hátterüket. Ebben az esetben természetesen nincs az a kényszer, mint az Európai- Mediterrán Unió létrehozása esetén, hogy azonnal megoldják az évtizedek óta problémát okozó közel-keleti és nyugat-szaharai válságokat.

Forrás: What scenarios for the Euro-Mediterranean in 2030 in the wake of the post-Arab spring?

Véleményem szerint az első változatnak minimális a lehetősége, mivel a most hatalomra jutott iszlamista pártok már korábban is bebizonyították, hogy, ha az érdekeik úgy kívánják, rendkívül pragmatikusakká tudnak válni az országaik stabilizálása érdekében. A jelenlegi helyzetben pedig mindenképpen szükségük van a nyugati államok (USA és az EU) anyagi támogatására, ami elengedhetetlen a gazdasági élet beindításához és az országaik stabilizálásához. Természetesen más a helyzet, ha a szükséges anyagi forrásokat más helyről, például Kínából vagy az arab országokból szerzik meg. Akkor nem szükséges betartaniuk bizonyos, a nyugat által megkövetelt demokratikus normákat, és megváltozhat a jelenlegi helyzet, amelyben nekik van szükségük a nyugat támogatására.

Egyelőre nyugatnak nagyobb szüksége van az észak-afrikai államok együttműködésére (pl. kőolaj- és földgáz-szállítások, a migráció korlátozása, terrorizmus elleni küzdelem, stb.), mint nekik Nyugatra. Ezért a nyugati államok kénytelenek lennének olyan megállapodásokat kötni velük, amelyeket más esetben nem tennének meg. A második, az európai országoknak kedvezőbb változattal kapcsolatosan komoly gondot okozna a különböző fejlettségű államok egy szintre hozása, amit a jelenlegi helyzetben az EU egyáltalán nem engedhet meg magának.⁶¹

Sajnos az „arab-tavasz” megítélésében sok esetben az európai államok nem voltak képesek közös álláspontot kialakítani, sőt nyíltan kritizálták egymást is egy-egy döntéssel kapcsolatosan. Így mindenki számára egyértelműen látszott a közös európai külpolitika hiánya. Amikor a tunéziai események elkezdődtek, az európai államok többsége csöndben maradván várta, hogy melyik fél ragadja meg a hatalmat, csak a tunéziai államfő elmenekülése után üdvözölték a forradalmat. Franciaország azonban aktívan támogatta a korábbi kormányt, hiszen a tunéziai biztonsági erők számára különböző tömegoszlatáshoz szükséges felszereléseket, sőt szakértőket küldtek. Egyiptomban hasonló események történtek, ahol Franciaország vezetésével, illetve Hermann Van Rompuy és Catherine Ashton támogatásával, néhány dél-európai állam az egyiptomi vezetés érdekében tevékenykedett. Úgy gondolták egyedül Mubárak képes az iszlamista szélsőségeket megállítani, illetve a demokratikus átmenet csak akkor lehetséges, ha hatalmon marad. Csak akkor változott meg a véleményük, amikor a brit miniszterelnök, David Cameron nyilvánosan kritizálta az egyiptomi rezsimeket a civilekkel szembeni erőszakos fellépések miatt. Csak Mubárak lemondása előtti héten ítélte el az EU az

⁶¹ Részben a gazdasági válságnak köszönhetően az EU jelenleg a túlélésért küzd, és nem gondolnám, hogy az észak-afrikai országok stabilizálására fordítaná azt a pénzüsszeget, amelyre most Görögország, Írország, Spanyolország vagy éppen Olaszország megmentéséhez szükséges. Ettől függetlenül nem dughatjuk a homokba a fejünket. Valamilyen módon kénytelenek vagyunk az észak-afrikai államokat segíteni a saját, jól fel fogott érdekünkben.

egyiptomi kormányt és szólította fel annak képviselőit, hogy tárgyaljanak a tüntetőkkel.⁶² Líbiával kapcsolatban az EU tagországok már egységesen elutasították a Kadhafi rezsimmel történő együttműködést, de a franciák vezetésével megindított NATO műveletekben többen nem voltak hajlandók részt vállalni, illetve egyoldalúan elismerni az Átmeneti Nemzeti Tanácsot.⁶³

A régióban lezajlott események alapján biztosra vehetjük, hogy az itt található országok viszonyulása és kapcsolata a nyugati világgal meg fog változni. Már nem egy-egy állammal kell megegyezni, hanem olyan kormányokkal és csoportokkal, akik legyenek majd bármennyire is pragmatikusak, a vallási meggyőződésük alapján fognak politizálni. Az Európai Unió érdeke, hogy az újonnan létrejövő kormányoknak mihamarabb stabilitást teremtsenek, nem csak a saját országaikon belül, de regionális szinten is. Bárki is jut hatalomra, fontos az EU és hazánk számára, hogy az illegális migrációval, gazdasági (mezőgazdaság, energia szektor, stb.), oktatási és biztonsági kérdésekkel kapcsolatban továbbra is együttműködjön az észak-afrikai államokkal. Ezek az államok jelenleg csak a nyugati országok anyagi támogatásával lesznek képesek stabilizálódni, nekünk pedig elemi érdekünk a támogatásuk. Természetesen csak a megfelelő feltételekkel, azaz a keresztény kisebbségek hatékonyabb védelmével, illetve bizonyos normák megkövetelésével, betartatásával. Ennek hiányában nem csak a régió stabilitása, de az Unió érdekei is komoly kárt szenvednek.

Konklúzió

Bár eltelt már egy év az arab tavasz kezdete óta, annak következménye és hatásai még beláthatatlanok. Az eddigi ismereteink szerint az iszlám szervezetek – mérsékeltek és radikálisok egyaránt – több észak-afrikai országban megerősödtek és kormányzati pozíciókba kerültek/kerülnek. Hogy ezek a pártok radikalizálódnak-e vagy a hatalom gyakorlása közben konszolidálódnak-e, illetve milyen biztonsági kihívást jelent a nyugati országok számára, nem tudjuk. Ami biztos, hogy az arab-tavasz idején Tunéziában, Egyiptomban és Líbiában is a börtönökből több militáns iszlamista személy szabadult ki, akik most mindenféle korlátozás nélkül tevékenykedhetnek, sőt egy részük a hatalomba is bekerült. Ezekben az országokban a központi hatalom meggyengült, illetve az iszlamista szervezetek hatalomba beemelése miatt – ha tehetnék is – a biztonsági erők nem lépnek fel a különböző iszlamista csoportok ellen,

⁶² *European Council declaration on Egypt and the region.* European Council. 2011. február 4. http://www.coe.int/t/dg4/nscentre/EgyptRegion_Declaration_EC.pdf, internetről letöltve: 2011. október 28.

amelyek kihasználva az új helyzetet, így szabadon gyűjthetnek anyagi támogatást, toborozhatnak új tagokat, sőt magában a politikai életben is egyre aktívabban vesznek részt. Ezek alapján reális veszélynek tekinthető az terrorizmus megerősödése a térségben, amely negatívan érintheti a Földközi-tenger medencéjében található európai országokat. Bármennyire is szeretnék a nyugati társadalmak, ezekben az országokban nem valószínű, hogy az általuk ismert és működtetett, nyugati típusú demokratikus berendezkedés valósulna meg, sőt az emberi jogok (keresztény kisebbség helyzete) további csorbulása várható, ugyanis a már hatalomba került iszlamista szervezetek a sarija előírásai alapján kívánják irányítani az országaikat.

Véleményem szerint nagyon sok múlik azon, hogy az új kormányzatok képesek lesznek-e kezelni az iszlamista csoportokat, illetve a meglévő gazdasági potenciáljukat kihasználva, növekedési pályára állítani a most stagnáló gazdaságaikat, szakítanak-e az elődeik korrump, harácsoló politikájával, illetve hogyan osztják el az ország bevételeit. Ha képesek lesznek munkát biztosítani és újjáépíteni a szétzilált szociális rendszert, azzal a társadalom jelentős részét a maguk oldalára tudják állítani. Természetesen ehhez szükségük van a nyugati országok támogatására (pénzügyi szakmai, stb.), hiszen anélkül képtelenek lesznek a meglévő lehetőségeik kiaknázására. Ha ezek a feltételek megvalósulnak, akkor ezek az országok stabilizálódni fognak, de ha az új vezetők nem érnek el viszonylag hamar eredményeket ezeken a területeken, újabb tüntetésekre kerülhet sor, amelyek destabilizálhatják a térséget, amely további kockázati tényezőket jelenthet Európa és Magyarország számára.

⁶³ Tobias Schumacher: „The EU and the Arab Spring: Between Spectatorship and Actorness”. *Insight Turkey*, Vol. 14. No. 3. (2011), 116. o.